

๔. วนประเวศน์

ความกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีทิโนรส

เต ปฏิปเก อากจนเต มนุเส ทิสวา กุหิ วงกตปพุพโตติ
ปจจนุติ. มนุเสสา ทูเรติ วนนุติ.

ยทิ เกจิ มนุชา เอนติ	อนุมกเค ปฏิปเก
มกคนุเต ปฏิปจนาม	กุหิ วงกตปพุพโต.
เต ตตถ อมูเห ปสฺสิตฺวา	กลุณฺ ปรีเทวฺยํ
ทุกฺขนุเต ปฏิเวเทนฺติ	ทูเร วงกตปพุพโตติ.

ขึ้น (๑) **เต บตฺติยา** อันว่ากษัตราภคินีทั้งสี่พระองค์ คือสมเด็จพระ
บรมชัตติยพงศ์พิชิตโมลี ศรีสุริยาวเรศเวสสันดร เสด็จนิราศพระนครคูอนา
ทรงอุ้มพระชาติแล้วลีลาศโดยมรรคมรรคา ส่วนสมเด็จพระยอดกัญญาเยาวมาลย์
มาคมัตรี พระกรอุ้มนางแก้วกนิษฐนารีราชธิดา สীগษตรีย์เสด็จลีลาล่วงลำเนา
พนัสพนาวาศ มิเคยทุเรศแรมร้างพระพารา **มนุเส ทิสวา** ท้าวเธอก็ทอด
ทฤษฎี โดยลำดับสอดลวิธี่แถวเดือนทุเรศประเทศทางหลวง เห็นนรานิก
ทั้งปวงเดินตั้นตั้นพนัสแดนตรงมาตรงพระพักตร์ จึงมีสุนทรวาทประภาษทักถาม
ยุบลเหตุ **วงกตปพุพโต** อันว่าขุนเขาศิขเรศศิวิรงกต ยังรู้แน่กำหนดอยู่
ทางใด มรรคายังใกล้ไกลจงแจ้งอรรถ ผูงชนจึงทูลแก่บรมกษัตริย์สิวิราชวงศ์
ว่าหนทางที่จะตั้นตั้นไปวงกต **ทูเร** ถ้าจะกำหนดระยะไพร่กันดารนัก ขอ
พระจอมจักรงทรวาบพระญาณ กาลบัดนี้เกิด.

ยทิ ปัสฺสนฺติ ปวเน	ทารกา ผลิเต ทูเม
เตสฺ ฆลาณํ เหตุมุหิ	อุปโรทนต์ิ ทารกา.
โรทนต์เต ทารเก ทิสฺวา	อุพฺพิทฺฐา วิปฺลา ทูมา
สยเมโวณมิติวาน	อุปฺคจฺจนฺติ ทารเก.
อิทํ อจฺเจรํ ทิสฺวา	อพฺภูตํ โลมหํสนํ
สาธุการํ ปวตฺเตสิ	มทฺที สพฺพงฺคโสภณฺนา
อจฺเจรํ วัต โลกสฺมี	อพฺภูตํ โลมหํสนํ
เวสฺสนฺตรสฺส เตเชน	สยเมโวณตา ทูมา.
สงฺขิปฺสฺส ปถิ ยฺกฺขา	อนุกมฺปาย ทารเก
นิกฺขนฺตทิวเสเนว	เจตรภูจฺมฺปาคมุํ.
เต คนฺตุวา ทิมมทฺธานํ	เจตรภูจฺมฺปาคมุํ
อิทฺธํ ฝิถิ ชนปฺทํ	พหุํสฺสโรทกนฺติ.

เดิม (๒) ภิภุชเว ตูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลสังวร สมเด็จพระเวสสันดร
 อุดฺดตวงกษัตริย์ศรีสุริยวงศ์ ทั้งเอกองค์อัครนารีศรีสุนทรเทพกัญญา กับสองตรุณ
 ราชกุมาราร่วมชีวิตม์ สীগษัตริย์เสด็จยุธาตฺรเมื่อยามไร้ มิคฺวที่ท้าวเธอ
 จะตกเข็ญใจจำจากพรากพลัด พระชัตติยวราชวงศ์ มาเดินคัตพนัสแดนดงคูอนาด
 นกน้ำเวทนา ^{ขึ้น} เต ทารกา ควฺรที่จะสงสารด้วยสองเยาวยฺพาผู้เพื่อนยาก
 เจ้ามิเคยเสวยทุกข์ลำบากมาบุกไฟร ^{นี้} พระอัสสฺสชฺลนย์นโหลนองพระเนตร
 ทรงพระโสกาตุรทเวษปวายุครวณ สมเด็จพระบิดาก็ช้ชวนให้เชยชมพนมพนัส
 แนวนไม้ หวังจะให้ค้อยบรรเทาพระทัยที่ทุกข์ถึงพระนคร เต ทูเม ทิสฺวา
 สองเยาววราชได้เห็นก็หายอวรวณเว่วยทเวษ พระพี่น้องก็ชวนกันทอดพระเนตร
 นานาพรรณหมุ่ไม้ บ้างผลิดอกออกใบแบ่งบังผกามาศ บ้างทรงผลดกตาษ

ดูตระการตา ที่สูกท่อมย้อยระย้าเห็นน่าชม คว้าจะสารภีรมย์ระเวงราชหฤทัย
อุปโรทนติ สองตรุดนัยก็ทรงพระกันแสงสะอันอ่อนนวลพระปิตุเรศ
 ว่าข้าแต่พระจอมปิ่นปกเกล้าของลูกเอ๋ย ลูกนี้จะใคร่ชมเชยผลรุกชชาติ บ้างงาม ๆ
 ประหลาดต่าง ๆ กัน พระคุณของลูกเอ๋ย จงทรงปลื้มมาบ่อนบั้นแก้วกัณหา
 จงเด็ดพวงผลพฤษภาให้ชาติ ด้วยเดชะพระสมดังสวามีปรมัตต์มีงโมลีโลกุตร
 แห่งสมเด็จพระมทนต์นอเชื้อชินนวิสุทธีวงศ์ ก็บันดาลรุกชชาติให้น้อมกึ่งลงมา
 ถึงพระหัตถ์ สมเด็จพระภคินีก็ทรงเลือกผลพฤษภาที่สูงอมหอมตระการ เก็บ
 พระราชทานให้สองตรุดนัย ส่วนสมเด็จพระมทนต์ได้ทอดพระเนตรเห็นมทนต์จรรย
 โลมชาติมาชูชนวันพระเกศ ทูลสรรเสริญพระกฤษดาภินิหารมหิศวเรศราชสามี
 เคน แล้วสีกษัตริย์เสด็จจรลีล่วงมรรคาลัยลีลาศ แต่จากพระนครสีวิราชูเวลาเช้า
 พอบรรลุถึงเขาสุวรรณคีรี สิ้นสดลวิถีทำโยชน์โดยคณนา ก็ถึงโกนติมารานที่ธาร
 กำหนดมรรคากันดารได้ทำโยชน์ ถึงมารัญชคีรีรัตนเรืองโรจน์ระยะไพโร ประมาณ
 มรรคาลัยก็ทำโยชน์เท่ากัน จึงถึงบ้านนาพิทักษ์ชนบท ก็ทำโยชน์กำหนด
 ไม่ย่อหย่อน ตั้งแต่นั้นจึงถึงพระนครเจตราชู กำหนดวิถีสดลมาสู่ได้สับโยชน์
 ระยะไพโร ฝ่ายเทพไทผู้ทรงมหิทธิศักดิ์ดา อันสิ่งสู้อยู่ภูผาพุ่มไม้ทุกตำแหน่ง
 ในวนาเวศ ช่วยย่นมรรควิถีเรศระหว่างดง ท้าวเธอเสด็จทั้งสี่องค์ในวันเดียว
 มีทันพลบ พอพระสุริยะจะเลี้ยวกลับเหลี่ยมพระเมรุมาศ ตั้งแต่ยามเสด็จยุธาตร
 จากนิเวศน์วัง **ตีสโยชนมคค์** สิ้นสามสับโยชน์มรรคากันดาร ก็ถึงศาลา
 นอกพระหวารเมืองเจตราชู ท้าวเธอก็พาพระเยาวมาลย์มาคมทรี พระกุมารกุมารี
 เข้าอาศัย ค่อยบรรเทาพระทัยที่เมื่อยล้า

^{ขึ้น} **มทนต์ สหุพุกโสภณา** อันว่าพระมทนต์ผู้ทรงศรีสุนทรวิลาส
สมุพาทิตวา นวดพื้นพระบาทพระภัสสตา แล้วเสด็จสถิตอยู่นอกศาลาให้

ปรากฏ ทวีงจะให้ชาวเจตราชูรู้กำหนดว่าบรมหน่อนเรศร์เวสสันดร
พระนครนี้แล้วแล.

มาสู่

(ตมตถ์ ปกาเสนโต สตถา อาห)

เจติโย ปริกรีสุ	ทิสฺวา ลกฺขณมากตํ
สุขุมาลี วตายยุยา	ปตฺติกา ปรีชาวติ.
วฺยหาหิ ปรียายิตฺวา	สํวีกาย รเถน จ
สาชฺช มทฺที อรณฺณสมิ	ปตฺติกา ปรีชาวติ.

(ตมตถ์ ปกาเสนโต สตถา อาห)

ตํ ทิสฺวา เจตปาโมกฺขา	โรทมานา อูปาคมํ
กจฺจि นุ เทว กุสลํ	กจฺจิ เทว อนามยํ
กจฺจิ ปิตา อโรโค เต	สํวินนฺจ อนามยํ.
โก เต พลํ มหาราช	โก นุ เต รถมณฺฑลํ
อนสฺสโก อรณฺโโค	ทิมมทฺธานมากโต
ปจฺจามิตฺเตหิ ปกโต	อนุปฺปตฺโตสิมิ ทิสํ.
กุสลณฺเจว เม สมฺมา	อโถ สมฺมา อนามยํ
อโถ ปิตา อโรโค เม	สํวินนฺจ อนามยํ.
อหํ หิ กุณฺชรํ ทชฺชํ	อีสาทนฺตํ อรุพฺพหวิ
เขตฺตณฺณํ สพฺพยฺยทฺธานํ	สพฺพเสตํ คชฺชุดมํ.
ปณฺฑุกมฺพลสณฺณนํ	ปภินฺนํ สตฺตุมทฺทนํ
ทนต์ํ สวาลวีนํ	เสตํ เกลาสสาทิสํ.
สเสตจฺจตฺตํ สอุปฺปาเชยฺย	สาถพฺพนํ สหตฺถิปํ
อภฺคยานํ ราชวาทิ	พฺราหฺมณานํ อทาสหํ.

ตสฺมี เม สิวโย กุฑธา
 อวรุทฺหสี มํ ราชา
 โโอกาสํ สมฺมา ชานาถ
 สุวาคตนฺเต มหาราช
 อีสฺสโรสี อนุปฺปตฺโต
 สากํ ภิสํ มธฺ มํสํ
 ปรีกฺขณฺช มหาราช
 ปฏิกฺคหิตํ ยํ ทินฺนํ
 อวรุทฺหสี มํ ราชา
 โโอกาสํ สมฺมา ชานาถ
 อิเชว ตาว อจฺฉสฺสุ
 ยาว เจตา คมิสฺสนฺติ
 นิชฺฌาเปตฺตุ มหาราชํ
 ตํ ตํ เจตา ปฺรกฺขิตฺวา
 ปรีวาเรตฺวาน กจฺฉนฺติ
 มา โว รุจฺจิตฺถ คมนํ
 นิชฺฌาเปตฺตุ มหาราชํ
 อจฺจุคฺคตา หิ สิวโย
 เต วิทฺธเสตฺตุมิจฺฉนฺติ
 สเจ เอสา ปวตฺเตตฺถ
 อิเชว รชฺชํ การเห
 อิทฺธํ ฝิตฺถจิทํ รุจฺจํ
 มตฺถิ กโรหิ ตฺวํ เทว

ปิตา จุปฺหโตมโน
 วงฺกํ กจฺฉามิ ปฺพพตฺตํ,
 วเน ยตฺถ วสามฺหเส.
 อโถ เต อทฺุราคตฺตํ
 ยํ อิธตฺถิ ปเวทฺย.
 สทฺุชฺชํ สาลีนโมทนํ
 ปาหุโน โนสี อวคโต
 สพฺพสฺส อคฺขมียํ กตฺตํ
 วงฺกํ กจฺฉามิ ปฺพพตฺตํ
 วเน ยตฺถ วสามฺหเส.
 เจตฺรณฺุเจ รเถสภ
 รณฺุโณ สนฺติก ยาจิตฺตุ.
 สิวินํ รุจฺจวฑฺฒนํ
 ปตฺตีตา ททฺชปฺจยา
 เอวํ ชานาหิ ขตฺติย.
 รณฺุโณ สนฺติก ยาจิตฺตุ
 ราชาปํ ตตฺถ นิสฺสโร.
 พลคฺคา เนคมา จ เป,
 ราชานํ มม การณา.
 รุจฺจสฺมี รุจฺจวฑฺฒนํ
 เจเตหิ ปรีวาริตฺโต.
 อิทฺุชฺชํ ชนปฺโท มหา
 รชฺชสฺส มนุสสาสีตฺตุ.

น เม ฌนุโท มติ อตุถิ	รชชสฺส มนุสาสิตุํ
ปพฺพชาติสฺส ฤษฺฐสฺมา	เจตปฺตุตา สฺุณาถ เม.
อตุฏฺฐา สวิโย อาสุํ	พลกฺคา เนคมา จ เย
ปพฺพชาติสฺส ฤษฺฐสฺมา	เจตา รชเชภิเสจฺยุํ.
อสมโมทียปี โว อสฺส	อจฺจนตุํ มม การณา
สวิหิ ภณฺทณฺจจาปี	วิกฺคโห เม น รุจฺจติ.
อถสฺส ภณฺทณฺ ฆริ	สมฺปหาโร อนปฺโปโก
เอกสฺส การณา มยฺหิ	หิเสยฺย พหุโก ชโน.
ปฏิกฺคหิตํ ยํ ทินฺนํ	สพฺพสฺส อกฺขมฺยํ กตฺ.
อวรฺุทฺสํ มํ ราชา	วงฺกํ คจฺฉามิ ปพฺพตฺ,
โอภาสํ สมมา ชานาถ	วเน ยตุถ วสามฺหเสติ.

เดิน (๓) **ภิกขเว** ดูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลสมาธิพรหมจรรยา **เจตโย** อันว่าชนชาวพระพาราเจตราฐ เทียวสัญจรลีลาตามวิถี ครั้นเห็นพระมัทรี ก้อยจรรย์ **อัย อัยยา** พระแม่เจ้านีสีทรงสุพรรณวิลาสเลิศลักษณะณารี เออ ก็เหตุไฉนจึงมาเสด็จจรลีด้วยพระบาทคูมิบังควร ผู้ประชาชนจึงชวนกันแวดล้อม แล้วก็ทูลถาม พระมัทรีก็บอกความให้ทราบสาร ผู้ชนได้ทราบในอาการพระ เกศกษัตริย์ ต่างคนก็ชวนกันโหม่นสฬิไรว่า ^{ขึ้น} ว่า ไ้อชะรอยกรรมมาตามทัน พระแม่เจ้า **ปพฺพเพ** แต่ปางก่อนพระแม่เจ้าเคยเสด็จเนานิวศน์วัง จะเสด็จแห่งใด ก็ดูสะพร้งสะพรึบพร้อม หมู่พระสนมนั้นก็ห้อมล้อมแต่เป็นชนัด ย่อมทรง สุวรรณรัตนสีวิกามาคราจรดทอง ม่านปิดป้องกำบังองค์ บัดนี้พระแม่เจ้ามาเดินคง ด้วยเบื้องบาทบ่ควรเป็น ควรแลหรือพระแม่เจ้าจึงมาชุกแค้นเคืองเข็ดถึงเพียงนี้ **เดิน** ผู้ชนจึงนำคติไปทูลเหตุ แก่พระจอมป็นปกเกศเจตราฐ

สกุจฉิสหสุสา อันว่าบรมบาททั้งหกหมื่นครั้งได้สดับสาร ว่าพระจอมภพสุธาธารเวสสันดร เสด็จนิราศพระนครอนาคา **โรทมาณา** ต่างองค์ทรงพระโศกาแล้วก็ลีลาศมาสู่สำนัก แล้วอภิวาทรำพรรณทูลว่า **ขึ้น เทว** ข้าแต่พระเกศตระกูลแก่นกษัตริย์ **กุสล** อันว่าสิ่งสรรพพิบัติบีบิตา **อนามย์** พระร่วมเกล้ายังค้อยครองพาราเป็นบรมสุข สิ่งสรรพทุกข์ขบยับยั้ง อนึ่ง ห้างองค์สมเด็จพระชนนีชนกนาถ ยังค้อยเสวยสุขนิราศโรคนคราย ทั้งประชาชนชาวสีพีวราฐ ทั้งหลายไม่เตือนร้อน ยังค้อยเป็นสุขสดาวอยู่หรือ พระพุทธิเจ้าข้า **นุ** ดั่งข้าพระองค์มาสงกาทินแห่งในยุบลเหตุ ดังฤ็พระจอมเป็นปกเกล้ามาเดินไพร่ นิราศร้างไร้พระพารา ปราศจากจตุรงค์คนาณิกรราชรถ ม้ามิ่งมงคลคชที่เคยทรงมาดำเนินแต่สี่พระองค์คูอนาค **ปจฺจามิตฺเตหิ ปกโต** หรือว่ามีหมู่อรินทรราชมาราวี เสียพระนครสีพีพิณาศแล้ว ทูลกระหม่อมแก้วจึงจำพราภพลัดพระชัตติยราชวงศ์ มาบุกป่าฝ่าพงพูนทเวษ จนมาถึงนครเขษขำพระบาท ขอพระองค์จงตรัสบอกทุกข์ที่ท้าวเธอบำราศให้ทราบเกล้า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปในกาลบัดนี้เถิด.

เดิน (๔) เวสฺสนต์โร ราช่า อันว่าสมเด็จพระเวสสันดรได้ทรงสดับสาร จึงมีพระราชบรรหารเจลดเหตุ ว่าดูกรพระสหายผู้ผ่านนครเขษขำเราขอบพระทัยที่ท่านได้ตามถึงประยูรญาติราชปิตุรงค์ก็ค้อยทรงสุขสถาพร ทั้งประชาชนชาวสีพีวราฐไม่เตือนร้อนระงับภัย ซึ่งเรานิราศเวียงชัยมาสู่ป่า **กฤษฺย์ หนฺย์** เพราะว่าเราทรงพระราชศรัทธามาเสียสละ พระยาเศวตกฤษฺย์รพาทนะพระที่นั่งต้น อันเป็นศรีสวัสดิ์คฤกษ์พระนคร แก่พราหมณ์เทษากกรชาวกลิงคราชูชาวพระนครเขามิยอมอนุญาต ชวนกันกริ้วโกรธ ยกอิทธิเทพทูลพระบิดุเรศ

ท้าวเธอจึงสั่งให้เนรเทศเราจากพระพารา ด้วยเราทำผิดจากชัตติยราชจรรยา
อย่างบูรณ.

ขึ้น พระพุทธิเจ้าข้า พระองค์เสด็จเดินพนัสกันดาวตุล้าบาก เป็น
กษัตริย์มาตกยามมิควรเลย ขอเชิญเสด็จหยุดพักพอเสวยสุธาโภชน สິงสรรพ
รสเอมโอชกระยาหาร ให้บรรเทาทิทุกข์ทรมานล้าบากองค์ เคน จึงตรัสว่าสิ่ง
ซึ่งท่านจ้านงนำมาพระราชทานให้ แก่เราผู้เชิญใจอันมาถึง ก็ขอบพระทัยที่ท่าน
ยังคำนึงนับว่าญาติ พระคุณนั้นยิ่งกว่าพันพสุธาอากาศไม่เทียมเท่า แต่สมเด็จพระ
พระบิดุเรศเจ้าทรงพระโกรธ ชิบเราผู้ต้องโทษจากพระนคร แล้วตัวเราจะรีบ
บทธจรไปวงกต ท่านช่วยแนะแนวคำแห่งพนัสบรรพตให้เราจร

ขึ้น พระพุทธิเจ้าข้า พระองค์อย่าได้อาวรณ์วิตกด้วยความเช็ดู โทษ
เท่านั้นพิเคราะห์เห็นไม่เป็นไร ข้าพระบาทจะชวนกันไปทูลขอโทษ เห็นท้าวเธอ
ก็จะทรงพระกรุณาโปรดให้คืนครอง จึงจะเชิญเสด็จละออธลีพระบาท คืน
พระนครสิวีราชูด้วยดิเรกยศ มิให้ท้าวเธออภัยแก่ชาวเมือง เคน จึงตรัสว่า
ประชาชนเขาแค้นเคืองทูลให้เนรเทศ เรานิราศนครเรศมาแรมไพร พระบิดา
ก็มีได้เป็นใหญ่แต่พระองค์ ย่อมประพฤติโดยจ้านงชาวสิวีราชู ถึงว่าท่านจะไป
ทูลให้ท้าวเธออนุญาตให้คืนกรุง ชาวเมืองก็จะหมายมุ่งประทุษฐิจิต ในสมเด็จพระ
บรมบพิตรผู้ร่มเกล้า เพราะเหตุด้วยรับเราคีนนคร

ขึ้น พระพุทธิเจ้าข้า เมื่อมีพอพระทัยเสด็จคืนพระพิชัยเซตตุรก็ตาม
แต่พระอธยา จะขอเชิญเสด็จขึ้นผ่านพระพาราเจตราชู เป็นจอมมิ่งมงกุฎมาตุล
นคร เป็นปิ่นปกประชากรเกษมสุข มิให้ท้าวเธอเสด็จไปทนต์ทุกษที่กลางดง อัน
ข้าพระบาทจะขอร้องบพงส์บรมกษัตริย์ เคน ครั้นพระองค์ได้ทรงฟังจึงตรัส

บัญญัติว่าซึ่งท่านจะมามอบเมืองเจตราฐให้แก่เราในครั้งนี้ เราก็มิได้มี
พระทัยยินดีที่จะเสวยสิริสมบัติ ด้วยชาวเซตบุตรเขาแค้นชดให้เนรเทศ ท่านจะ
มามอบนครศรีให้ครอบครอง พระนครทั้งสองสืบเป็นราชสัมพันธ์มิตร ก็จะเกิดกล
วิปริตว้าวาน จากจารีตบรรดาแต่ปางก่อน จะไม่สมัครสโมสรเสียประเพณี จะ
เกิดมหาภวโศกเดือดร้อน ทุกไพร่ฟ้าประชากรทั้งสองฝ่าย ต่าง ๆ จะมุ่งหมาย
ประทุษร้ายกัน ก็จะเกิดมหาพิบัติภัยอันไม่มีสุข เหตุด้วยเราผู้เดียวจะมาทำทุกซ์ให้
ท่านทั้งปวง **ปฏิกุณหิต ยั ทินัน** สมบัติอันใดในเมืองหลวงเจตราฐ ซึ่งท่าน
ทั้งหลายมาอนุญาตยกให้ เราขอคืนถวายไว้เสวยสุข จงท่านอยู่นฤทุกข์อย่ามีภัย
อันตัวเรานี้จะลาไปสู่วงศ์ จะทรงประพตติพรหมพรตอิสีเวศ เชิญท่านช่วย
แนะนำวิถีที่เราจร ไปยังวงศ์ตึงขรโน้นเกิด.

เดิน (๕) **เจตราชาน** อันว่าพระยาเจตราชทั้งหลาย ทูลเบี่ยง-
บายจะเชิญเสด็จไว้ ครั้นท้าวเธอมีตามพระทัยก็สุดคิด จึงทูลเสด็จบรมบพิตรให้
ประเวศพระนคร หวังจะให้เสวยสุขไสยากรเกษมอาสน์ ต่อเวลาพระสุริยวโรภาส
จึงค่อยครวไล ท้าวเธอก็ถามพระองค์ว่าเชิญใจไว้ศักดิ์ มิได้เสด็จเข้าไปสำนัก
ในพระพารา **สาลิ อลงกริตวา** พระยาเจตราชจึงจัดแจงตกแต่งศาลาที่สถิต
ผูกม่านปิดเวียงนง แล้วแต่งที่สิริสนะผจงพิจิตราสน์ ให้ท้าวเธอไสยาสน์ใน
ราตรี พร้อมด้วยดุริยางค์ภริมีโหระทึก แตรสังข์ประโคมครึกคืดประจำยาม อัจ-
กลับประทีปตามแสงสว่าง บรรดาภษัตริย์เสนางคนิกรจัดรงค์ ห้อมล้อมพระองค์อยู่
แออัด ทราบเท่าพระสุริยะจรัสรุ่งวโรภาส จึงเชิญเสด็จบรมนาถให้สรงสุนธ์ธาร
แล้วถวายพระกระยาหารรสโอชา ให้ท้าวเธอเสวยโภชนาสำราญพระทัย แล้ว
เชิญเสด็จครวไลลงลีลาศ จากพระนครเจตราฐด้วยติเรกยศ โดยลำดับสดลวิดี

กำหนดสืบทำโยชนระยะดง พอบรรลุถึงประเทศทางตรงประตูป่า เมื่อจะทูล
 และแนววนาศิขรเขตประเทศหิมพานต์ ก็กล่าวเป็นสารพระคาถา

ตฤฆ เต มยมกษาม	ยถาปี กุสลา ตถา
ราชสี ยตุถ สมมุนติ	อาหุตคฺคิ สมหิตา.
เอส เสโล มหาราช	ปพฺพโต คนฺธมาทโน
ยตุถ ตฺวั สห ปุตุเตหิ	สห ภริยา ยจฺจนสิ.
ตํ เจตา อนุสาสีสุ	อสฺสุเนตฺตา รุทฺมมฺุขา
อิโต คจฺจน มหาราช	อุขุ เยนฺตฺตรามฺุโข.
อถ ทกฺขิสี ภาทฺทนฺเต	เวปลํ นาม ปพฺพตํ
นานาทุมคณาภิณฺณํ	สีตจฺฉายํ มโนรมํ.
ตมตฺติกมฺุม ภาทฺทนฺเต	อถ ทกฺขิสี อापํ
นที เกตุมตี นาม	คมภีรํ ภิรคฺคภฺร.
ปฺฤโลมมจฺฉาภิณฺณํ	สุปตฺติตฺถํ มโหทกํ
ตตฺถ นฺหาตฺวา ปวีตฺวา จ	อสฺสาเสตฺวา สปฺตฺตเก.
อถ ทกฺขิสี ภาทฺทนฺเต	นิโคธํ มธฺุปีปฺพลํ
รมฺมเก สีขเว ชาตํ	สีตจฺฉายํ มโนรมํ.
อถ ทกฺขิสี ภาทฺทนฺเต	นาพิกํ นาม ปพฺพตํ
นานาทีชคณาภิณฺณํ	เสลํ กิปรฺริสายฺตํ.
ตสฺส อุตฺตรปฺพฺพเพน	มฺุจลินฺโท นาม โส สโร
ปฺฤทฺทรีเกหิ สณฺณนฺโน	เสตฺโสคนฺธิเกหิ จ.
โส วนํ เมฆสงกาสํ	ธฺุวี หริตสทฺทลํ

สี่โหวามิสเปกขัว	วนสณฺฑ์ วิกาหย,
ปุปฺพรุทฺเทหิ สณฺณนฺ	ผลรุทฺเทหิ จุกฺยิ.
ตตฺถ พินฺทุสฺสรา วคฺค	นานาวณฺณา พหุ ทิชา
กฺขนฺตมฺปฺกฺขนฺติ	อฺตุสมฺปฺปฺตีเต ทฺเม.
คณฺตฺวา กิรีวิฑฺฒกานํ	นทํนํ ปภวานิ จ.
โส อทฺทส โปกฺขรณํ	กรณฺชกฺกฺชายฺตํ.
ปฺกฺกฺโถมมจฺฉากิณฺณํ	สฺสปฺตีตฺถํ มโหทกํ
สมณฺจ จตฺตฺรสฺสณฺจ	สาทํ อปฺปฺกฺกฺกฺนฺธิยํ.
ตสฺสา อฺตุตฺตรปฺพฺเพน	ปภฺเณสาลํ อมาปย
ปณฺเณสาลํ อมาเปตฺวา	อฺณฺณาจฺริยาช อีหฺกาทิ.

ชั้น (๖) **ราษีลี** ข้าแต่สมเด็จพระยอดฟ้าสากลเกษกษัตริย์ อันจะทรงปรีวิติอัสสเวศ ข้าพระบาทจะแนะนำแนวพนาตรทุเรศระยะไพโร **เอส** เมาะ **เอโส ปพฺพโศ** นั้นคือขุนเขาใหญ่เสมอเมฆ วิเวกด้วยหว่างเวียงเชิงช่องเป็นปล่องเปลว ละทานเหวหุบห้วยตรอกตรวยโตรก ชะโงกง่าถ้ำชะวากวุ้งหว่างภูผา **เสโธ** ล้วนศิลาเลื่อมลายหลายสี บ้างก็ขาวเขียวขจีดำแดง แสงมอหมึกหม่นหมอกเมฆสลบกัน บ้างก็เป็นแสงสีสุวรรณเลื่อมเหลืองเรืองโรจน์ บางแห่งก็เป็นแสงวิเชียรช่วงโชติชัชวาล บ้างเป็นสีรัตนประพาฬไพฑูรย์บ้ทมราช กระสายรั้งฟุ้งพาดผสานแสงสุกส่องสว่างฟ้า บ้างเป็นสีโมรารายระดับ ตูระวามับจับแสงสุริยวโรภาส เล่ห์บุคคลเอาแก้วมาตาษระดับไว้ พระพุทธิเจ้าข้า โน่นก็พดกษาสูงไสวแลเป็นพุ่ม ๆ เขียวช่อมชิตชจี ตั้งเอาฉัตรนิลมณีมาทางกัน แลเป็นจิงหะระยะชั้นอยู่เรียงราย รุกขชาติทั้งหลายล้วนทรงผกามาศ ผลตกคาชตุตระการ กอปรด้วยสุคนธชาติหอมหวานฟุ้งจรตลบทั้งจังหวัดพนัสสนาเวศ ทรง

สุคนธรสพิเศษสืบประการ จึงเรียกโดยโลกโวหารให้เห็นเหตุ ชื่อว่าขุนศิขเรศ-
คันธมาทนต์วิกรมย์ ย่อมเป็นที่พิพยุดมพิมานหม่อมมร เทวราชสุราฤทธิ์พิทยาธร
กนิรคนธรรพ์ ถ้าจะนับกว่าหมื่นพันพันจะคณนา.

อุษุ **เยนุตตรามุโบ** พระพุทธิเจ้าข้า เชิญพระบาทเสด็จลีลาศโดย
ทิกศุตร ก็จะได้ถึงเขาวินบูลคิงขรคิริมาศ แล้วจะได้ชมอรรณูรูกษชาติอันซ้อซ้ง บ้าง
ก็ทรงสาขาเกี่ยวกระหวัดคุดระการ ยามเมื่อพระพายรำเพยพัดก็ประสานกันเสียดสี
เสียงเสนาะก้องทั้งกลางป่า **นที ทิสฺวา** แล้วจะทอดพระเนตรเห็นแม่น้ำกุดุมดี
อันไหลมาแต่ทอธารคิริห้วยละหานผา **ปุกุโลมจลาภินุณิ** อันอากีเยรณ
ไปด้วยเต่าปลาคละคลาคล่ำ โดดคั้นตำโนนที่ **สุปิติตถ์** มีทำอันดีที่อันราบ ถึง
จะกินอาบก็สำราญจิตระรื่นรมย์ **นิโคโร** แล้วจะได้ทรงชมมหานิกโรทไทร
ใบชิต รากห้อยย้อยติดกันกับแผ่นศิลา ทรงสาขาเขียวขจี แล้วจะได้ทอดพระ-
เนตรชมซึ่งนาพิกบรพต **นานาทิษคณากินุณิ** อันปรากฏไปด้วยบักขาร้อง
ส่งเสียง ทั้งหมู่กนิรกนิรีเรียงร่ายร้อง ส่งสุรเสียงเสนาะก้องวังเวงไพเราะ ล้วนทรง
ลักษณะวิไลลออ่อน บ้างก็รำพ้อนกระหยับอย่างเหยียบบนเนินผา ทั้งหมู่สุกณ-
นิกวกี่รำร้อง บ้างจับจ้องจะแจ้วจ้านรรจา ตามภาษาประสานเสียง บ้างก็มอง-
เมียงม่ายคู้ ทั้งดูเหว่าเค้ากู่เขาคูซัน บ้างก็ทกหันโหนห้อยเห็นแต่ตัว บ้างก็
เป็นสีหมึกมีวมอกหม่น บ้างแดงดำขำชนสลบสี ทั้งสัตว์วาไนร์ร้องระงมดง
เหล่าสุกณราชหงส์เห็นวิเศษ หมู่สุกณมยุเรศรำแพนหาง เหล่าคณายางเยื้องย่อง
กระเรียนร้องก้องกังวานไพเราะ ร้องประกาศเสียงใสดังเสียงคน การเวกร้องบินบน
โผยมาศ ดังว่าเสียงพิณพาทย์ชาวสุราลัยละเล็งหลง แล้วจะได้ทรงชมซึ่งสระ
โบกขรณน้ำใสสะอาด **ปทุมปูลลสณนุณิ** อันเคียรดาษด้วยปัญญาปทุมชาติ
บานสลอน ฟุ้งไปด้วยเกสรรสเรณู เหล่าแมลงภูบินวะว่อน แล้วเสด็จโดย

ทิศอุดร ก็จะมีทจรเข้าสู่ป่าระหงตงใหญ่ไพโรพนม ควรที่จะสร้างพระอาศรม
ในที่นั้น ก็จะมีเกษมสันต์บรมสุข ปราศจากทุกข์นिरากภัย ในสถานนั้นแล.

เดิน (๗) **เจตราชำโน** อันว่าพระยาเจตราชทั้งหลายทูลถวายมรรคา
แล้วจึงเรียกพรานป่าเจตบุตร ผรุสหารุณหยาบช้า สั่งให้เป็นพนักงานรักษาทวาร
หิมพานต์ แล้วมีโองการมอบเวนบังคับขาด ถ้าใครแปลกประหลาดจงฆ่าเสีย
ให้สิ้นชีพ สั่งแล้วก็รีบไปตามส่งสิ้นหนทางสิบห้าโยชน์ ต่างพระคองก์น้อมเศียร
ศิโรตม์อภิวาท ทูลลาบรมบาทินเข้าพระนคร ส่วนสมเด็จพระเวสสันดรบรรพชา-
ชินวงศ์ พาชิตตียะทั้งสามองค์ล่องลีลาศ ค่ำถึงขุนเขาคันธมาทน์ศิริมย์ จึงเสด็จ
เข้าหยุดพักบรรทมระงับร้อน แล้วท้าวเธอก็บทจรตามเชิงเขาวิบุลบรรพต โดย
ลำเนาพนัสกำหนดระยะคง แล้วท้าวเธอเสด็จลงสรงกระแสนิรุณที่ ในแม่น้ำ
เกตุมดีสำราญพระทัย จึงนายพเนจรพรานไพร่เที่ยวอยู่ในป่า ถวายมังสังกับ
น้ำผึ้งสดรสโอชาเป็นบรรณาการ ท้าวเธอก็พระราชทานปืนทองปักพระโมลี แล้ว
พาพระมเหสีกับสองครุณราช เสด็จโดยตำแหน่งนวนาวาสวีถเดือน มีแต่สาม
ภษัตริย์เป็นเพื่อนพเนจร ในพนัสสังขรนั้นแล.

เดิน (๘) **ภิกษเว** ดูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลสังวร สมเด็จพระมิ่งอมรมกุฎ
เทวราชสุราฤทธิ์ จึงสั่งพระเวสสุกรรมมานฤมิตรพระอาศรมสถาน พร้อมด้วยเครื่อง
ดาบสวริชารบรรพชิตพิธี ถวายพระจอมโมลินีราราช ฝ่ายพระเวสสุกรรมก็อภิวาท
รับเทวบัญชา มานฤมิตรพระอาศรมบท ในเว้งหว่างวงกตศิขเรศ แล้วบันดาล
พาพมฤคในหิมเวศให้หลบปลัดไปไกลได้สามโยชน์ บันดาลสัตว์ที่ส่งเสียงเสนาะ
โสตให้ร้องประสานเสียงถวายใกล้พระอาศรม บันดาลไม้ให้ร้นรมย์ด้วยดวงดอก
ออกสลอน พุ่มขจรด้วยเกสรสุคนธา **อกุขริ ลิขิตวา** แล้วจรรีอกัษรไว้กับ
ใบทวาร **อนุตรธายิตวา** ก็อันตรธานสู่เทวสถานสุราลัย

ฝ่ายบรมโอรสองค์โตทรงดำเนน ข้ามศิรีขุนเขาเงินเขื่อนคั้น ล้วน
 รุกขอรัญเรียงส้างแลละลานตา พอพระสุริยาเยี่ยมยอดยุดันธเรศ เสด็จถึงอาศรม
 นิเวศน์วันาลัย ทอดพระเนตรเห็นอักษรก้เข้าพระทัย ว่าท้าวสหัสสนัยน์สร้าง
 ถวาย **โอมฤจิตวา** จึงเปลื้องเครื่องสุภาภรณ์จากพระกาย ค่อยสบายพระทัย
 ด้วยสมความปรารถนา **ปพพิชิตวา** ท้าวเธอก้ทรงบรรพชางามอุดม ดุจท้าว
 มหาพรหมผู้ทรงฦาน **มทที เทวี** ส่วนสมเด็จพระเยาวมาลย์มเหสี ก้บวช
 เป็นตาบสินีเจริญวัตร แล้วให้สองตรุณหน่อกษัตริย์บรรพชา

ขึ้น **มทที สหพุกโสภณา** สมเด็จพระมัทรีผู้ทรงศรีสุนทรลักษณ์
 จึงกราบทูลแก่พระปิ่นปักผู้ร่่มเกล้าว่า **เทว** ข้าแต่พระลูกเจ้าผู้ทรงพระคุณ ได้
 การุญเข้าพระบาท จะขอรับพระราชทานเก็บผลรุกขชาติมาปฏิบัติ มิให้พระองค์
 เคืองช้ตพระอชญา จงให้สำเร็จความปรารถนาประสิทธิ์พร **เคิน เวสสุนทร**
ราชา อันว่าสมเด็จพระเวสสันดรราชาธิเบศร์ ประสาทพระพรแก่พระมัทรีแล้วจึง
 ตรัสเล่าว่า **ภทเท** ดุกรเจ้า เราสิทรงบรรพชา ผิดเวลาแล้วอย่าได้มาสู่พระ-
 อาศรม พระมัทรีก้น้อมศิโรตม์ลงบังคมรับสั่งสาร แล้วก็อ้อมสองกุมารกุมารีเข้าสู่
 พระอาศรม เจริญจตุพรหมเมตตามาน เสวยสุขสำราญในพระอาศรมนิราศภักย์

อรุณुकุมเน ครั้นพระสุริโยทัยส่องแสงจรัสรุ่งวโรภาส ส่วนสมเด็จพระ
 พระมัทรีศรีรัตนราชกัญญา ก้จัดหาน้ำใช้และน้ำฉัน ไม้สีพระทันต์ถวายบรมบาท
 แล้วก็แผ้วกวาดพระอาศรม ขึ้น บังคมลามมาประโลมพระลูกเล่า จูบกระหม่อม
 จอมเกล้าแล้วรับขวัญว่า เจ้าแม่เอ๋ย พี่น้องเห็นหน้ากันเมื่อยามยาก พระชนนี
 นี้จะจากเจ้าไปป่า แก้วก้ดีหาอย่าเล่นให้ไกลพี่ พ่อชาลีระวังน้อง อย่าละให้
 คะนองเล่นแต่ลำพัง ครั้นสั่งพระลูกทั้งสองแล้ว นางแก้วก้จัดแสกรชอกาน
 กระเช้าสานทรงหาบ เสวยพระอัสสขลพิลาปเข้าสู่ป่าพระหิมพานต์ เทียวเสาะ

แสวงหาผลอันสุกหวานตระการฉนั้น ครั้นเวลาสายัณห์ก็กลับมายังอาศรม
 ปล่อยให้พระลูกเสวยนมแล้วลีลาศ พาสองครุณราชลงสรงพระคองคา ประดับ
 ประดาพระลูกแล้ว พาพระลูกแก้วเข้าสู่พระอาศรมสถาน สีกษัตริย์เสวยมูลผลาหาร
 เลี้ยงพระชนม์ชีพค้อยวัฒนา ในบรรณศาลานั้นแล.

เดิน (๔) **ภิกขเว** ตูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลสมาธิปัญญา ขึ้น **เวสสันดร**
ราชา อันว่าพระจอมจักรพาลพิภพสี่พี **ปญจ สีนานิ** ทรงรักษาเบญจางคิก-
 พิธีศีลาจาร จตุพรหมวิหารแสนสุขวิเศษ บรรดาสรรพสัตว์ทั่วทั้งขอบเขตก็สิ้น
 พยาบาท ชวนกันอภิวัตถวยพร บัณฑิตชากรก็ส่งเสียงสรรเสริญพระบารมี
เต จตุตาโร ขตุติยา อันว่าบรมกษัตราภษตรีทั้งสี่พระองค์ ทรงบรรพชา
 ในหิมเวศประเทศวงกต **สคฺต มาเส** กำหนดได้เจ็ดเดือนไม่เคลื่อนคลา **อิตี**
เมฆะ อิมินา ปกาเรน ด้วยประการดังนี้แล.

วนปเวสนกณฑ์ นิฎฉิต์

ประดับด้วยพระคาถา ๕๗ พระคาถา

(ปี่พาทย์ทำเพลงพระยาเดิน)